

Qondarma tarix yaratmaqda pərgar olan ermənilər uzun müddətdir İrəvan şəhərinin tarixini saxtalaşdırmaq sahəsində də işlər görürlər. Bundan başqa, onlar saxta yollarla hazırda dünya ermənilərinin dini mərkəzinə çevirdikləri Eçmiədzin kilsəsinin də tarixini "qədimləşdirmək" yolunu tutublar. Ötən il Ermənistan İrəvan şəhərinin "2800 yaşı" qeyd edildi, bu il isə şəhərin "2801 yaşı"nı qeyd edirlər.

Hətta İrəvanın meri Ayk Marutyan şəhərin "2801 yaşı" münasibətilə sakinləri təbrik edib.

Onu da vurğulayaq ki, 2007-ci ildə nəşr edilən "Bolşaya Rossiyskaya Ensiklopediya"nın 9-cu cildində İrəvan haqqında bunlar yazılıb: "17-ci əsr boyu İrəvan bütün əhalisi müsəlmanlar olub. 1820-ci ildə İrəvanın əhalisi 11,5 min nəfər olub. 19-cu əsrin sonunda isə əhalinin sayı 29 min nəfərə çatıb. Bu say Rus İmperiyasının Osmanlı İmperiyası və İrandan erməniləri köçürməsi sayəsində formalaşmışdır".

Bu gün Ermənistan İrəvan tarixinin bu şəkildə saxtalaşdırılması, onun yaranma tarixinin təhrif edilmiş formada təqdim olunması bir kampaniyaya çevrilib.

Azərbaycan tarixçiləri isə qeyd edirlər ki, İrəvan qədim yox, orta əsrlərdə yaradılan bir şəhərdir.

Tarix üzrə fəlsəfə doktoru Nazim Mustafanın qeyd etdiyinə görə, İrəvan şəhərinin yerləşdiyi ərazi müxtəlif zamanlarda Urartu, Sasanı, Ərəb xilafəti, Sacilər, Şəddadilər, Səlcuqlilər, Eldənizlər, İlxanilər, Teymurilər, Qaraqoyunlu, Ağqoyunlu, Səfəvilər, Əfşarlar, Qacarlar dövlətlərinin tərkibinə daxil olub. O bildirir ki, İrəvan şəhərinin bir mərkəz kimi sosial-iqtisadi inkişafı isə Çuxur-Səəd bəylərbəyliyi və İrəvan xanlığı dövrlərinə aiddir. "Orta əsrlər tarixi mənbələrində şəhərin adı Rəvan və İrəvan kimi çəkilir.

Erməni tarixçiləri 1950-ci ildə İrəvan şəhərinin cənub-şərqindəki Qanlı təpədə aparılan qazıntılar zamanı Urartu çarı I Arğiştin dövründə salınmış Erebuni (İripuni) qalasının qalıqlarının tapılmasından sonra İrəvan şəhərinin tarixini bununla bağladılar. Erebuni qalası yalnız hərbi-istehkam məqsədilə inşa edilmişdir və onun ətrafında heç vaxt şəhər infrastrukturunu formalaşmamışdır. Əslində, urartuluların ermənilərə heç bir aidiyyəti olmadığı kimi, qədim Erebuni qalasının da indiki İrəvan şəhəri ilə nə məkən, nə də tarixi baxımdan bir əlaqəsi olmuşdur. Orta əsrlərdə artıq şəhər kimi formalaşan İrəvan yaşayış məntəqəsi ilə 1950-ci ildə arxeoloji qazıntılar zamanı üzə çıxan Erebuni qalası arasında xeyli məsafə olmuşdur. Yalnız XX əsrin ikinci yarısından sonra İrəvan şəhərinin ərazisi genişlənərək Erebuni qalasının yerləşdiyi Qanlı təpəni öz içərisinə almışdır. Urartululara aid mixi yazılardan aydın olur ki, e.ə. VIII əsrin birinci rübündə Ağrı vadisi (Araz çayının sol sahilində və Arpaçayın aşağı axarı) urartulu-

lar tərəfindən işğal ediləndə həmin ərazi Aza xalqının ölkəsi adlanmışdır...".

O vurğulayır ki, İrəvanın Urartu çarı I Arğiştin tərəfindən e.ə. 782-ci ildə əsas qoyulan Erebuni (İripuni) şəhəri ilə eyniləşdirilməsi tarixin saxtalaşdırılmasının bariz nümunəsidir.

İrəvanın adının "ermənicə danışan" Nuh peyğəmbərlə bağlanması da erməni tarixçilərinin yalan uydurmaqda necə mahir olmalarının göstəricisidir.

N.Mustafanın sözlərinə görə, məşhur türk səyyah-coğrafiyaşünası Övliya Çələbi İrəvanı yaşayış məntəqəsi kimi XV əsrin əvvəllərinə aid edir. "Onun yazdığına görə, hicri təqvim ilə 810-cu ildə (1407-1408) Əmir Teymurun tacirlərindən Xacə xan Ləhicani adlı tacir çox münbit Rəvan torpağına qədəm qoymuş, öz ailə üzvləri ilə burada sakin olmuş və dünyə əkini hesabına gündən-günə varlanaraq bu böyük kəndin əsasını qoymuşdur. Övliya Çələbi daha sonra əlavə edir ki, Səfəvilər dövlətinin başçısı Şah İsmayıl hicri 915-ci ildə (1509-1510) qala salınması barədə öz vəziri Rəvanqulu xana göstəriş vermiş, o da, öz növbəsində, 7 il qalanı tikdirərək adını "Rəvan" qoymuşdur. Bəzi tədqiqatçılar İrəvan şəhərinin və qalasının salınmasının tarixçəsi ilə bağlı Övliya Çələbinin yazdığı ilə razılaşır, bəziləri isə şəhərin tarixinin daha qədim olması haqqında yazan digər müəllifləri haqlı hesab edirlər. Fakt odur ki, Şah İsmayıl 1501-ci ildə İrəvan şəhərini fəth etdikdən sonra sərkərdəsi Rəvanqulu xana Zəngi çayının sahilində, strateji əhəmiyyətli yerdə qala tikdirməyi həvalə etmişdir. Rəvanqulu xan da qalanı 7 il tikdirərək başa çatdırmışdır.

Osmanlı və Səfəvi imperiyaları arasında gedən müharibələr nəticəsində İrəvan şəhəri 14 dəfə əldən-ələ keçmişdir. Hər dəfə də müəyyən dağıntılara məruz qalmış, sonradan yenidən bərpa edilmişdir. 1554-cü ildə Osmanlı qoşunları İrəvanı darmadağın edərək ələ keçirmişdir. 1580-ci ildə Osmanlı vəziri Lələ Mustafa paşa yenidən İrəvanı işğal etmişdir.

Bir çox səyyah və tarixçilərin təsvir etdikləri İrəvan qalası köhnə qalanın yerində, Osmanlı işğalı dövründə Fərhad paşa tərəfindən 1582-1583-cü illərdə inşa edilmişdir. Uzunluğu 850 m, eni 790 m olan qala təqribən kvadrat formasında olub, 7 ha ərazini əhatə edirdi. İkiqat qala divarlarının hündürlüyü 10,5-12 m idi. Qalanın birqat divarı Zəngi çayının divarlarını yuduğu qayalıq üstündən

Eçmiədzinə 2700, İrəvana 2801 il yaş - erməni saxtakarlıqları baş alıb gedir

Qasım Hacıyev: "Ermənistan hökuməti İrəvana saxta, qondarma 2801 illik keçirməklə bir daha göstərir ki, saxtakarlıq, yalan onun dövlət siyasətidir"

"İrəvan xanlarından qalan bütün abidələri yox etdilər, onların izlərini sildilər..."

keçirdi. Qalanın üç qapısı var idi: cənubda Təbriz qapısı, şimalda Şirvan qapısı (yaxud Meydan qapısı) və Körpü qapısı. 1679-cu ildə Meydan qapısı ilə Köhnə şəhər arasında Zəngi çayının üzərində Qırmızı körpü adlanan körpü salınmışdı... - deyir N.Mustafa qeyd edir.

1918-ci il mayın 28-də cənubi Qafqazda üç müstəqil dövlət - Azərbaycan, Gürcüstan, Ermənistan dövlətləri yarananda Azərbaycan Milli Şurası 29 may tarixli qərarı ilə İrəvan şəhərini ermənilərə paytaxt kimi güzəştə gedib. Lakin 1918-1920-ci illərdə mövcud olmuş daşnak hakimiyyəti dövründə İrəvan şəhərində azərbaycanlılara qarşı soyqırım, onlara məxsus maddi mədəniyyət abidələrinə qarşı isə vandalizm aksiyaları həyata keçirilib. Məscidlərə od vurulub, azərbaycanlıların evləri talan və zəbt edilmişdir.

Sovet hakimiyyəti illərində də azərbaycanlıların diskriminasiyası və deportasiyası rəsmi Ermənistanın siyasətinin tərkib hissəsi olub.

1924-cü ildə Aleksandr Tamanyanın layihəsi əsasında həyata keçirilən İrəvan şəhərinin rekonstruksiyası, əslində, azərbaycanlıların izini silməyə xidmət edirdi. Göy məscid də İrəvan şəhər Tarix Muzeyi yerləşdirilmiş, Zal xan

(Şəhər) məscidi Rəssamlar İttifaqının sərgi salonuna çevrilmiş, yeganə olaraq Dəmirbulaq məscidindən başqa qalan bütün məscidlər yerlə yeksan edilmişdi. Dəmirbulaq məscidi isə 1988-ci ilin martında erməni vandalları tərəfindən yandırılmışdı. Sərdar sarayı, İrəvan qalasının divarları sökülərək daşlarından Sahil bulvarının salınmasında istifadə edilmişdi. Köhnə şəhər massivində azərbaycanlılar yaşayan məhəllələr sökülərək yerində parklar, kinoteatrlar, meydanlar salınmışdı.

N.Musatfa yazır ki, İrəvan şəhəri dünya paytaxtları arasında yeganə şəhərdir ki, onun qədimliyi ilə öyüldüyü halda, orada mövcud olan tarixi-memarlıq abidələrinin yaşı 200 ildən artıq deyil. Çünki İrəvanda mövcud olmuş qədim tarixi-memarlıq abidələrinin hamısı azərbaycanlılara məxsus olduğuna görə ermənilər onların hamısını yer üzündən silmişlər. İrəvan şəhərinin adı isə indiyədək iki dəfə dəyişdirilib.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının (AMEA) Qafqazşünaslıq İnstitutunun ermənişünaslıq şöbəsinin müdiri, professor Qasım Hacıyev də "Bakı-Xəbər"ə bildirdi ki, İrəvanın yaşının 2801 kimi təqdim edilməsi növbəti erməni saxtakarlığıdır. O hesab edir ki, İrəvan şəhərinin sa-

əsaslandırılmadan İrəvanın Erebuni olduğunu elan edirlər, ona saxta tarix düzəldib yubileyini keçirirlər. Pyatrovski hətta ermənilərin bu əməllərini özünün yazdığı 14 səhifəlik məqaləsi ilə ifşa etdi. Həlbuki, ermənilərin tarixini ondan çox yazan olmayıb, o, saxta yollarla ermənilərin tarixini şişirdib. "Van çarlığı" və digər əsərləri, böyük monoqrafiyaları ilə bu işi görüb. Pyatrovski ilə o vaxt görüşlərdə, İqrar Əliyevin yanında ona demişəm ki, siz ermənilərin olmayan tarixini yaradıb və onu göylərə qaldırmısınız. O zaman "saxta" sözünü demək çətin idi. Ermənilər rus emissarlarının və erməni tarixçilərinin iştirakı ilə orta əsr şəhəri olan və Rəvanqulu xanın tikdirdiyi İrəvan şəhərini saxta yollarla Erebuni etdilər, indi də onun qondarma 2801 illiyini qeyd edirlər. Əlbəttə, Ermənistan hökuməti İrəvana saxta, qondarma 2801 illik keçirməklə bir daha göstərir ki, saxtakarlıq, yalan onun dövlət siyasətidir".

Q.Hacıyev qeyd etdi ki, İrəvan şəhəri Rəvanqulu xanın dövründə salınmış, qala da onun tərəfindən inşa edilmiş qaladır, hər ikisi orta əsrə aiddir. "Üç-dörd gün bundan əvvəl İqdirda idim, İqdirda İrəvanın arası 16 kilometrdir. Biz gecə oradan İrəvana baxırdıq, gecə işıqlar görünür. İqdirda İrəvanın tarixi yaxınlığı da var. Yeni İrəvan çox uzaqda olmayan bir ərazidir, onların tarixi bir-birinə çox yaxındır. Qərbi Azərbaycan ərazisi Şimali-Şərqi Anadoluya qədər uzanıb gedirdi. Qərbi Azərbaycanı təkcə indiki Ermənistanı deyil, böyük bir ərazini əhatə edirdi. O cümlədən də İrəvan şəhəri də onun tərkibində orta əsrlərin son dövrlərində tikilmiş şəhər və qala idi. Ermənilər o qalanı dağıtdılar, Sərdarabad qalasını məhv etdilər, İrəvan xanlarından qalan bütün abidələri yox etdilər, onların izlərini sildilər, məscidləri xaraba qoydular. Orada bir neçə məscid vardı və onların hamısının fotosəkilləri vardı. İrəvanda ermənilər birçə məscid saxlayıblar, onu da utanıb çəkinmədən "fars-İran məscidi" adlandırırırlar. İrəvan qonşularımız da gedib o məscidin açılışında iştirak edirlər. Həm Şuşada, həm də İrəvanda erməni saxtakarlığı baş alıb gedir" - deyir Q.Hacıyev vurğuladı.

İradə SARIYEVA